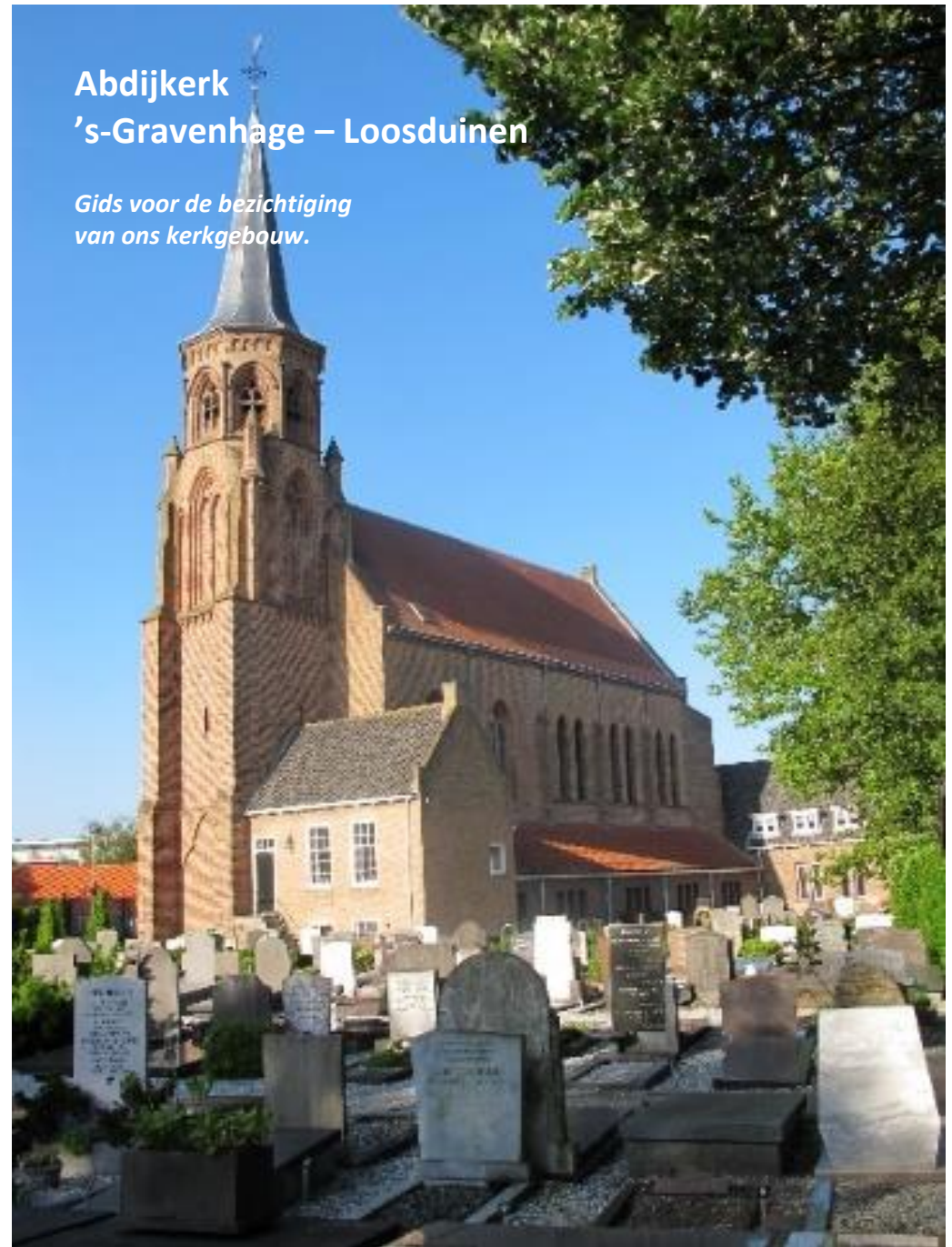

Abdijkerk 's-Gravenhage – Loosduinen

*Gids voor de bezichtiging
van ons kerkgebouw.*

Arie Molenkamp
Stichting

Tekst: Vincent Hildebrandt.

Uitgave: Werkgroep Open Abdijkerk, 2023.

Uitgave mogelijk gemaakt door de Arie Molenkamp Stichting.

Hartelijk welkom in deze kerk; wij hopen dat u een paar goede ogenblikken in dit prachtige gebouw zult doorbrengen. Deze gids is bedoeld als een leidraad voor de bezichtiging van de kerk, die we buiten zullen beginnen.

Een paar dingen moeten u zijn opgevallen toen u naar de kerk toeliep: de hoge ouderdom en de unieke bouwstijl. Deze kerk is tussen 1238 en 1250 gebouwd als de kapel van een klooster, gesticht door de vrouw van de Hollandse graaf Floris IV, Machteld van Brabant. Daarmee is de Abdijkerk het oudste gebouw van Groot-Den Haag.

De bouwstijl zult u trouwens nog niet vaak zijn tegengekomen in deze streken. Het is een overgangsstijl, tussen Romaans en Gotisch in, die sterk doet denken aan de Vlaamse Scheldegotiek. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat het klooster onder voogdij van Vlaamse abdijen stond.

Eigenlijk is alleen het oudste, oostelijke deel van de kerk (tegenover de toren) en de toren in deze stijl opgetrokken. Het westelijke deel van het schip is al echt gotisch van karakter, gebouwd in de tweede helft van de 13e eeuw. De bouwnaad tussen de twee delen is nog duidelijk te zien door

het verschil in gebruikte steensoort. De vlakke muur die het oudste, oostelijke deel van de kerk afsluit (waartegen de preekstoel staat) is niet origineel. De kerk is oorspronkelijk langer geweest en afgesloten met een (vermoedelijk half) koor.

In de 80-jarige oorlog is het klooster grotendeels verwoest en het koor van de oude kloosterkerk is nooit meer opgebouwd. Wel is in het begin van de 20ste eeuw op die plaats een tweetal zijbeuken aan de kerk toegevoegd om meer plaatsruimte te maken voor de kerkgangers. Deze aanbouw is bij de restauratie 1969-1975 weer afgebroken.

Als we nu de kerkruimte zelf gaan bekijken, zien we direct dat we met protestantse bewoners te maken hebben. Centraal staat de preekstoel, achter het zogenaamde doophek; ervoor de avondmaalstafel en het doopvont. Het doophek dankt zijn naam aan het feit dat vroeger achter dit hek werd gedoopt in de zogenaamde "dooptuin".

Overigens is de hierboven beschreven indeling inmiddels ruim 400 jaar oud. In 1580, enkele jaren na de verwoesting van het klooster (in de strijd tussen Geuzen en Spanjaarden) kregen de protestanten het gebouw toegewezen.

Aan de kloosterperiode herinneren nu nog de nissen in de noordmuur, zogenaamde *hagioscopen*. Vroeger zaten daar kleine raampjes in, vermoedelijk om leken en/of besmettelijk zieken die de kapel niet in mochten, toch zicht te geven op de eucharistieviering.

Deze kerk is eigendom van de Protestantse kerk Den Haag. Op de website van de locatie Abdijkerk (lees de QR-code) vindt u alle informatie over de kerkelijke activiteiten. Elke zondag om 10.00 uur is er in deze kerk een kerkdienst. U bent van harte welkom! Iedere donderdagochtend is er een inloopochtend van 10.00-12.00 uur, waar wij u graag ontvangen met een kopje koffie en een gesprek.

Het onderhoud van deze kerk kost ongeveer 5 euro per uur. Uw gift voor de instandhouding van deze kerk en de activiteiten daarin is zeer welkom. Bij de ingang staat daarvoor een oranje bus. Een gift specifiek voor de Abdijkerk kunt u overmaken op rekeningnummer NL33 INGB 0000 4799 64 t.n.v. PGG Abdijkerk. Hartelijk dank!

Op de website van de Arie Molenkamp Stichting (lees de QR-code) kunt u deze informatie en nog veel meer teruglezen. U vindt daar ook alle informatie over de concerten die wij in deze kerk organiseren. Bezoek ook onze facebookpagina en ons YouTube kanaal.

Gedenktekens

Achter in de kerk vindt u een gedenkplaat over Richard Harding (1593–1658). Hij bekleedde een hoge functie aan het Engelse hof en was bevriend met Barbara Aylesbury, een hofdame van Mary Stuart, de vrouw van stadhouder Willem II. In 1654 overleed Barbara en werd zij in de Abdijkerk begraven. Na haar dood bezocht Harding regelmatig zijn enige dochter te Honselaersdijk. Tijdens zo'n bezoek overleed hij en werd hij in de Abdijkerk naast zijn vriendin Barbara begraven. Hij wordt op de gedenkplaat geroemd als een trouw dienaar van Koning Charles II, die na lange omzwervingen in ballingschap rust heeft gevonden in een beter vaderland.

Naast de ingang vindt u een heel bijzondere en fraaie grafsteen, nu ingemetseld in de muur. Deze werd in 1908 gevonden in het zand op de plek waar toen het dwarsschip werd gebouwd. In veel kerken werden dergelijke stenen in de tijd van de Franse Revolutie volledig vernield. Op de steen ziet u de wapens van de adellijke families De Raet en Van der Does. Tenslotte vindt u hier de plaquette van ds. Van Evert (1903-1943). Deze is afkomstig uit de Bethelkerk. Het wil de gedachtenis levend houden aan ds. Frits van Evert, de eerste predikant van de Loosduinse Bethelkerk.

Links van het predikantenbord aan de noordmuur van de kerk vindt u het monument 'De gedachtenis van de namen'. De eerste predikant van de kerk, Ds. Jacobus Meursius, bemoedigde de gemeente in een tijd dat het leven dor en doods was als een steppe met Jesaja 35, 6: 'Verlamden zullen springen als herten... waterstromen zullen de woestijn spijten'. Kunstenaar Mary Zuidgeest heeft dit thema uitgewerkt in dit monument. Op de dragende zuil slaapt onder stenen bedolven een verdorste en dorre roos van Jericho. Daarop een blad met kleine steentjes waarop bij een gedachtenis een wit steen gelegd zal worden met de naam van de gestorvene. Op de opstaande rand van het blad lezen we de belofte: 'De steppe zal bloeien'. Er brandt in een lantaarn altijd een licht. Tekens van het eerste Woord dat God roept tegen het 'woest en ledig': 'Er moet Licht komen! En er was licht'. Bovenaan komt de steppe tot bloei, de dorre roos opent zich, want de rotsen – gemaakt van hetzelfde materiaal als de voet - gaan open. En verbeeld door stroken glanzend glas: 'Het water zal stromen, het water zal tintelen, stralen, dorstigen komen en drinken'.

Buiten vindt u op het schelpenpad voor de kerk een monument ter nagedachtenis aan de Ontmoetingskerk, de voormalige Gereformeerde kerk, die in 2023 helaas heeft moeten plaatsmaken voor appartementen. Dit gedenkteken bestaat uit de eerste steen, gelegd in 1969, en een stuk van de dwarsliggers van het grote kruis dat voor de kerk stond.

In vroege tijden werd er in de kerk zelf begraven. Toen dat in 1829 verboden werd, is het Abdijkerkhof ontstaan. Hier worden tot op de dag van vandaag overledenen bijgezet. Sinds de laatste renovatie van het kerkhof in 2007 zijn er 450 graven. Er zijn zandgraven, keldergraven en een urnenmuur. Ook zijn er (achterin) een zestal oorlogsgraven.

De preekstoel

De unieke preekstoel is pas kort in de Abdijkerk aanwezig. Hij is afkomstig uit het Noord-Hollandse dorp Wijdenes. Na een verrassende restauratie, waarbij de oorspronkelijke beschilderingen weer werden ontdekt, is deze in 1976 in de Abdijkerk geplaatst. Hij stamt uit het begin van de 17e eeuw en is, als enige in Holland, beschilderd met de Tien Geboden (naast enkele andere Bijbelteksten). Rechts naast de preekstoel is in 1992 een gedenksteen geplaatst ter herinnering aan Machteld van Brabant, de grondlegster van de Loosduinse abdij, die in 1267 in deze kerk begraven is. Ook het doophek komt uit Wijdenes. Als u de boog boven het deurtje goed bekijkt, ziet u dat het wapen van dit plaatsje erin is opgenomen.

Het Hennebergbord

Aan de zuidmuur van de kerk hangt een bord dat Loosduinen beroemd heeft gemaakt tot over de grenzen. Het vertelt - rechts in het Latijn, links in het Nederlands - de legende van de gravin van Henneberg. Deze gravin (13e eeuw) had een vrouw beledigd die van een tweeling was bevallen door erop te zinspelen dat zij een minnaar zou hebben. In die tijd werd het krijgen van een tweeling namelijk als een teken van ontrouw gezien. De vrouw werd woedend en wenste, ziende dat de gravin zwanger was, dat deze evenveel kinderen zou krijgen als er dagen in het jaar zijn - daarmee insinuerend dat de gravin 365 minnaars had! Volgens de legende beviel de gravin inderdaad van 365 kinderen, die in deze kerk door de bisschop van Utrecht werden gedoopt. Helaas stierven zowel moeder als kroost een uur na de geboorte; zij werden in deze kerk begraven.

Eeuwenlang zijn de tentoongestelde doopbekkens een trekpleister geweest, met name voor vrouwen die geen kinderen konden baren: het aanraken van de doopbekkens zou de vruchtbaarheid bevorderen. Het zou te ver voeren u uit te leggen wat de historische achtergronden van deze legende zijn. Als u daarin geïnteresseerd bent, raden wij u aan het boekje "Eens door Euroop vermaard" aan te schaffen, verkrijgbaar bij de ingang.

De restauratie van dit bord kwam eind 1979 gereed, tegelijk met het bord dat de wordingsgeschiedenis van het orgel vermeldt en dat nu een plaats heeft gekregen aan de noordmuur, bij de orgelgalerij. Naast dit "orgelbord" hangt nog een ander bord over de Henneberg-legende, dat vroeger in de Loosduinse herberg hing en in rijm hetzelfde verhaal vertelt. Het is een bord van de rederijkerskamer die als één van zijn "lijfspreuken" de zinsnede "DOOR DUYNEN BEVRIJDT" had.

Het orgel

Het fraaie orgel in onze kerk is gebouwd door de Haagse orgelmaker Joachim Reichner, die in 1780 de bovenste kas (het hoofdwerk, omdat de organist er met zijn hoofd onder zit) maakte. In 1791 voegde hij de onderste kas toe (het rugwerk, omdat de organist er met zijn rug naar toe zit). Inwendig is het orgel in 1856 ingrijpend verbouwd door de orgelmaker C.G.F. Witte (firma Bätz & Co). Daarna zijn door de orgelmakers De Koff (1908) en Flentrop (1975) werkzaamheden uitgevoerd (demontage, schoonmaak en terugplaatsing) in verband met de toenmalige restauratiewerkzaamheden aan het kerkgebouw. In 2006 is het orgel door orgelmakerij Steendam uit Roodeschool grondig gerestaureerd en uitgebreid met pijpwerk voor een zelfstandig pedaal. Een deel van dit pedaalpijpwerk is afkomstig uit het oude

Witte-orgel (1864) van de Haagse Kloosterkerk. Het karakteristieke 18^e/19^e eeuwse klankbeeld van het orgel is met deze restauratie weer volledig hersteld.

De geschiedenis van dit orgel en de vaste organisten die het hebben bespeeld is uitvoerig beschreven in het boekje *"Orgel en Organisten van Loosduinen - Twee eeuwen kerk en muziek in een tuindersdorp"*, verkrijgbaar bij de ingang. Er is ook een boekje verkrijgbaar over de geschiedenis van het kerkgebouw zelf, getiteld *'Zeven en een halve eeuw Abdijkerk Loosduinen'*.

Achterin de kerk staat een authentiek Frans drukwindharmonium, gemaakt door de Franse orgelbouwer Debain rond 1860.

Voorin de kerk ziet u onze Bechsteinvleugel, gebouwd omstreeks 1916.

In de zomer zijn er op iedere zondagmiddag gratis toegankelijke orgelbespelingen, terwijl we in november een drietal *Orgelconcerten bij kaarslicht* organiseren.

Info over culturele en kerkmuzikale activiteiten in de Abdijkerk: www.abdijkerk.info

De kloostergang

Van de vroegere kloostergang werden tijdens de restauratie de toegangspoortjes en delen van de vloer teruggevonden. Vooral het meest oostelijke poortje is fraai: het heeft een klaverbladmotief (zie ook de buitenkant van de toren), is deels uit tufsteen opgetrokken en rust op muurzuiltjes. Verder ziet diverse lampennisjes, die de Cisterciënzer nonnen de weg in het donker wezen. Om een de verbinding tot stand te brengen tussen de (herbouwde) consistoriekamer (waar predikant en kerkenraad voor de kerkdienst bijeenkomen) en het in 1974 nieuw aangebouwde ontmoetingscentrum, is deze kloostergang tijdens de restauratie van 1969-1974 gereconstrueerd.

Bij de bouw van de ontmoetingszaal daarvan werd het graf van een Loosduinse abdis, beschilderd met leliekruizen en rozetten, opgegraven tijdens de restauratie van de kerk in 1969-1974, en enkele andere graven, helaas vernietigd.

Het uurwerk

Het best bewaarde geheim van Loosduinen is nog altijd het bijzondere uurwerk dat al bijna vier eeuwen zijn plek heeft, ergens halverwege de Loosduinse toren. Het is een kolossaal uurwerk, geheel met de hand vervaardigd, dat met hulp van een ingenieus hijssysteem waarbij zware ijzeren gewichten een rol spelen, de Loosduinse eeuwenlang heeft geholpen om de juiste tijd te bepalen. Iedere dag krom vroeger een man de ladders op om de gewichten op te hijsen zodat het spul bleef lopen. Het uurwerk is nog geheel intact maar buiten gebruik gesteld.

De luidklok zelf is in 1952 door de firma Js. Zimmer & Zn te Amsterdam gemaakt en heeft een gewicht van 345 kg en de toon b¹. Ze werd niet alleen voorzien van een toepasselijke tekst, maar ook van het gekroonde wapen van de Gemeente Den Haag.

De klok klinkt iedere dag om 12.00 uur en voorafgaande aan kerkdiensten. Torenbeklimmers moeten we helaas teleurstellen: de toren is niet te beklimmen.

